

La creu processional de Santa Maria de la Guàrdia

ALBA PERARNAU

El Renaixement al Berguedà:

La creu processional de Santa Maria de la Guàrdia, a Sagàs, és una de les poques peces d'orfebreria conservades de l'època del Renaixement. Aquest període, tan ric en manifestacions artístiques arreu d'Europa és força pobre a Catalunya i, encara més, a la nostra comarca.

Al Berguedà es vivia un període de moltes dificultats que en el camp artístic es tradueix en una manca d'obres artístiques. Els principals consumidors de les obres d'art comarcal varen frenar notablement la demanda: la gran noblesa ja no vivia al Berguedà, la petita noblesa s'empobreix i la crisi econòmica i social (bandolerisme, per exemple) afecten també els sectors artesanals que durant l'època medieval pagaren importants obres artístiques.

L'Església comarcal per força econòmica i els grans monestirs entren en un període llarg i profund de decadència; Sant Llorenç prop Bagà i Sant Pere de la Portella, per exemple, passen a dependre del monestir barceloní de Sant Pau del Camp. El clergat secular es limita a mantenir dempeus els vells edificis romànics i només empenen reformes quan són del tot necessàries.

Una petita revifalla es produeix a partir de l'any 1570 quan s'escampa arreu la devoció a la mare de Déu del Roser i es construeixen força esglesioles de nova planta o es construeixen capelles noves a les esglésies existents. El segle XVI serà el segle de l'arquitectura religiosa anònima i popular que gairebé sempre reproduceix models simples i arrelats del romànic comarcal.

Quant a les arts plàstiques i l'orfebreria la producció és molt migrada i encara és més pobre la relació de peces que ens ha arribat fins avui; molt poques han escapat del saqueig i de la destrucció de les moltes guerres que ha patit la comarca.

Santa Maria de la Guàrdia:

Des del 1010 es tenen notícies de l'existència d'una església romànica adreçada a Santa Maria. D'aquest primer edifici romànic, enlairat sobre un dels turons de la serra de Biure, a la Guàrdia, no es conserven més que els fonaments que van ser aprofitats per a bastir l'edifici barroc. Amb tot, la seva situació privilegiada i el topònim fan pensar en la possibilitat que existís en aquest lloc alguna torre de vigilància, una guàrdia o guardiola, d'època medieval.

A l'església romànica es venerava una talla romànica de la mare de Déu que esdeviní molt coneguda i que convertí l'església en un centre de devoció. Fou a començaments del s. XVI quan es va encarregar la creu processional. A començaments del s. XVII es plantejà la necessitat de construir un nou edifici que adquirí la categoria de santuari; el 1618 les esglésies romàniques de Sant Martí de Biure (l'antiga parroquial) i la de Sant Esteve de Valldoriola, ja depenien del Santuari de Santa Maria de la Guàrdia que tenia la categoria de parròquia.

Les obres del nou santuari, un edifici barroc d'una sola nau amb capelles laterals, cobert amb volta i amb un elegant campanar, es van allargar durant tot el segle XVII.

La creu de la Guàrdia:

La forma característica de les creus de començaments del s. XVI és la flordelissada de clara tradició gòtica, però amb la influència renaixentista, mostrada en el fet que el relleu és més profund, el tornejat s'aplica amb més insistència i s'abandonen les filigranes de l'orfebreria gòtica.

Es tracta d'un tipus de creu que té els extrems dels braços decorats amb flors de

lis que emmarquen uns medallons que acullen les figures dels evangelistes, de la Verge i d'altres símbols, mentre que les peces més senzilles només es decoren amb temes vegetals (fulles de roure, cards, pàmpols...) o florals. L'orfebre treballa el metall, generalment plata, amb formes planes cisellades o repujades. Al nus, que és gairebé sempre hexagonal, s'hi col·loquen les imatges del Crist a l'anvers i la Verge al revers (1).

Aquestes característiques generals són les que defineixen totalment la creu de la Guàrdia; com a la resta de creus d'aquesta època es tracta d'una peça que té l'ànima de fusta que es cobreix amb làmines de plata daurada treballades i fixades a la fusta amb petits clauets.

La creu processional de la Guàrdia té un nus senzill, hexagonal i rematat amb un reixat i petites columnes als angles; la canya és cisellada amb temes vegetals.

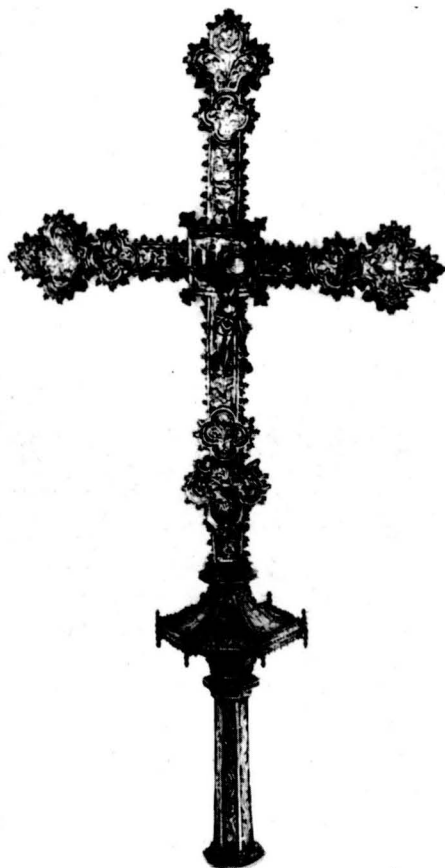
En aquesta època els orfèvres gaudien de molt prestigi arreu de Catalunya; eren anomenats artistes, signe de la seva consideració social per sobre de la resta d'artesans, i a més es valorava molt el fet que treballaven amb materials nobles. En aquest segle XVI treballaven molt, sobretot a les ciutats més importants de Catalunya i rebien molts encàrrecs per part de l'Església.

A Berga no hi ha notícies de l'existència de cap taller d'orfèvres en aquesta època, però sí que n'hi havia a Manresa i a Cardona, i sobretot a Barcelona. Probablement la creu de la Guàrdia fou encarregada a algun taller d'aquestes ciutats esmentades.

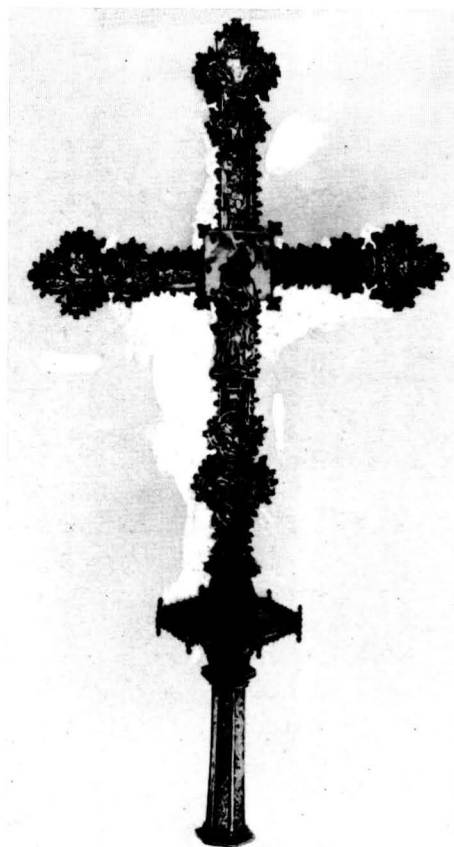
La creu repeteix un model molt comú a casa nostra, amb una temàtica que a l'època s'entenia molt bé i que estava totalment lligada a la simbologia religiosa del moment.

La figura central de la creu, el Crist Crucificat, representa l'Home Déu per excel·lència: és la promesa de la redemp-

Creu processional de Santa Maria de La Guàrdia:

Anvers

Revers

ció i de la resurrecció. Està acompanyat per la Mare de Déu dels Dolors i Sant Joan, el dos personatges que el van acompanyar en els moments difícils de la mort: és el dolor de la mare (Joan 19, 25-27) que esdevé també co-redemptora. L'esclat de la devoció de la Mare de Déu dels Dolors es produïra definitivament als s. XVII i XVIII. Quant a Joan, fou l'únic deixeble que l'acompanyà en tots els moments de la Passió, fins a la mateixa mort.

Sobre la imatge de Crist crucificat hi ha el pelicà, símbol eucarístic, de la resurrecció de Crist. La font literària és l'himne compost per Sant Tomàs d'Aquino «*Adorate devote*» on ens diu: «... *pietós pelicà Jesús Senyor neteja'm del meu pecat amb la teva sang*». És el símbol del sagrament de l'Eucaristia: la mort i la resurrecció.

Si tenim en compte que aquestes creus es feien servir principalment per acompanyar la processó de Corpus-festa d'homenatge a l'Eucaristia- no és estrany que aquest símbol es representi a les creus.

Sota la imatge de Crist es representa el símbol de la resurrecció, materialitzada en la figura d'Adam que surt del sepulcre. Aquí s'hi troba la idea de Sant Pau quan diu que amb Adam tots els homes

van pecar, i que és per mitjà del nou Adam -Crist-, que tots ressucitarem, començant pel vell Adam, cap de la humanitat (Rm 5, 12-21).

En el revers s'hi representa la imatge de Maria coronada, és a dir Maria Reina. Al voltant de la Verge hi ha els quatre Evangelistes amb els seus símbols. Els Evangelistes són els qui han tramés el missatge de Jesús a través dels seus escrits. Les representacions simbòliques dels Evangelistes -el Tetramorfos- tenen el seu origen a orient i es van difondre, a través de l'art bizantí, a la pintura romànica, on sempre acompanyen la figura de Déu en majestat, el pantocràtor.

La font literària és el llibre de l'Apocalipsi de Sant Joan (Ap. 4, 7-11) quan Joan parla del regne de Déu esmenta els quatre vivents, un lleó, un vedell, un home i una àguila. Sant Marc és simbolitzat per un lleó (perquè l'evangelista parla de la predicació de St. Joan al desert i pels jueus el lleó és un animal del desert); St. Lluc és un vedell o un bou (animal que els jueus feien servir per llurs sacrificis); Sant Mateu es representat per un home alat (aquest evangelista narra la genealogia humana de Jesús); i sant Joan és l'àguila (l'home que s'enlaira parlant del Pare).

Al nus de la creu s'hi troben les imatges de sis sants; en la majoria de creus no hi manquen mai les imatges de Sant Pere i la de Sant Pau ja quesón considerats els pilars sobre els quals es recolza l'església primitiva i la mateixa església Romana. Al costat d'aquests sants hi figuren altres apòstols, la majoria de les vegades de difícil identificació.

NOTES

1. DALMASES Núria: *L'orfebreria*, Barcelona 1979, pàgs. 21.

BIBLIOGRAFIA

- DALMASES, Núria de; GIRALT, D. i MARENT, R.: *Argenters i joiers de Catalunya*, Barcelona, Ed. Destino.
- GARRIGA, J.: *Història de l'art català*, vol. 6, Barcelona, Edicions 62.
- SERRA, R., BERNADICH, A. i ROTA, M.: *Guia d'Art del Berguedà*, Berga, Consell Comarcal del Berguedà.
- VILADÉS, Ramon: *Les creus processionals del Berguedà*, L'EROL núm. 7.

Alba Perarnau i Cortina

Estudiant d'Història de l'Art